

Studier Kritiker och Notiser.

Literär Tidning.

N° 25.

Torsdagen den 16 Augusti

1845.

En intressant polemik om reparationen af Lunds domkyrka har, en tid bortåt, förts i tidningen *Morgonen*. Ämnet är af så stor vikt, och har väckt så allmänt intresse, att vi tro oss skyldiga wara publik att reproducera de artiklar som hittills varit synliga; den första lästes i *Morgonen* Nr 23 innewarande år och hette:

“Ett besök i Lunds Domkyrka.

Man har hört mången beklaga de förändringar, som för några år sedan företogos inwändigt i Lunds Domkyrka, men ingen har ännu, så widt man eger sig bekant, framhållit dem i sin rätta dager eller underkastat desamma en fullständigare granskning — hwilket likwäl icke torde wara alldeles ur vägen, om icke för annat, så för att möjligen öfvertygga wederbörande om, att man bör något närmare betänka sig och weta hwad man gör, innan man går att bära händer på ett gammalt minnesmärke.

Som bekant är, war choret i Lunds Domkyrka skilt från den egentliga kyrkan, genom en mur, öfwer hwilken den gamla ståtliga orgeln reste sig, uppbärande öfwerst en bild af S:t Laurentius, efter hwilken kyrkan bär sitt namn. För sambandet emellan choret och kyrkan fanns i denna mur en hwälf genomgång, försedd med gallerportar af ek. Framför denna genomgång war kyrkans hufwudaltare placeradt, ett arbete, hållet i samma stil som den dyrbara predikstolen, med en altartafla af alabaster, som i basrelief föreställde den H. Nattwarden. Choret, som ligger flere fot högre än kyrkan, och om wi icke minnas orätt, upptar en tredjedel af des hela längd, war å ömse sidor försedt med en dubbel rad af chorbänkar af ek, rikt utsäde med utskärningar i äkta göthisk stil samt innehållande i sammanhang ämnen ur Bibliska historien.

I choret's fond, som åter höjer sig med ett par trappsteg öfwer det öfriga chorgolfvet, stod det gamla flygelaltaret, med sina bilder och starkt förgyllda göthiska ornamenten samt på ömse sidor derom åter några chorstolar af ek i likhet med de förre, men af ett ändå utmärktare arbete och tydligen ämnade att intagas af det högre presteskapet. Hela denna fond, öfwer hwilken hwälfwer sig ett half-sferiskt hwälf, kunde som ett sacrarium genom förhängen stillas från det öfriga choret.

Så såg Lunds Domkyrka inwändigt ut för 12 å 14 år tillbaka och enhwar, som har sig bekant huru byggnadsstilen i de christna kyrkorna uppkommit och under olika perioder utvecklats sig, skall lätt i hela denna anordning igenkänna, till hwilken tidsålder den bör hänföras och att den står i den fullkomligaste öfwerensstämmelse med de gamla, ännu qwarwarande mönstren, från christendomens första tidevarf. Grundplanen för de aldra äldsta Romerskt-christne templet utwisar likwäl ingen sådan afdelning för choret. Skeppet sträckt sig uti dem oafbrutet ända till fonden, der i en halfrund, hwälf utbyggnad, kallad absid, altare och predikstol woro placerade. Denna enkla grundform war hämtad från de Romerske civile Basiliker, hwilka upplätos till de christnas bruk, då deras lära af de Romerske Kejsarne först förklarades för fri. Men i samma mon som gudstjensten och de religiösa ceremonierne mer och mer utbildades, förändrades äfwen den inre anordningen i kyrkorne. Således finner man redan under Constantins tid en transversal hwälfsträckning, som affår hufwudskeppet och sidogallerierne, hwarigenom ett slags chor framför Absiden bildades.

Exempel på denna byggnadsform, och ett ibland de första, finnes i S:t Pauls Basilika i Rom, hwilket sedermera allmänt efterföljdes, och då slutligen detta transversala skepp förlängdes utöfwer kyrkans längsidor, antog grundplanen formen af ett kors.

Detta är originen till till våra förskyrkor, hwaruti den delen som bildar korset, alltid ursprungligen varit skild från kyrkans midtelskepp, genom ett zirligt utarbetadt gallerwerk antingen i sten eller träd. Denna sistnämnda större afdelningen utgjorde den egentliga predikofyrkan för den större gudstjensten, under det den öfre delen bildade ett chor, affedt och inredt för den mindre dagliga, äfvensom för religiösa fester, theologiska disputatser m. m. Då sedermera orgeln uppfanns och infördes i kyrkomusiken, erhöll den alltid sin plats öfver denna skiljowägg emellan chor och kyrka, der den också tycks vara ändamålsenligast placerad.

Denna inre anordning finns bibehållen i en mängd af kyrkor och, andra exempel att förtiga, vill man blott anföra den ryktbara Cathedralen i York, ett af Englands herrligaste kyrkmonument. Alldeles som förut i Lunds Domkyrka är choret der skildt från kyrkan genom en serdeles rift utarbetad skiljowägg af sten, öfver hwilken orgeln är belägen och, liksom fordom här, prydes choret af chorbänkar med rika utskärningar i träd. Alldeles samma prydnader finnas likaledes i Cathedralen i Amiens; och på intetdera stället eller någor annorstädes, der man bär aktning för gamla minnesmärken, har man tillåtit sig att rubba något som så wäsendtligt uttrycker karakteren af denna tidsålders religiösa byggnadsart. Twertom, då wid en eldswåda år 1829 såwål choret med chorbänkar och den wackra slutningsmuren mellan kyrkan och choret i Cathedralen i York nedbrunno och förstördes, återställdes allt på det nogaste i sitt förra skick.

Låtom oss nu se till, huru man försarit i Domkyrkan i Lund! Det war ett uppenbart misstag, påstod man, att kyrka och chor så der woro skilda från hwarandra, förmodligen tillkommit i senare tider och att man således, genom att bringa dem i ett sammanhang, återginge till den ursprungliga grundformen. Efter detta raisonnement skred man rastt till werket: skiljemur, orgel, altare och chorstolar nedrefwos och borttogos. En ny orgel, hvars byggnadsstil illa öfwerensstämmer med det öfriga, placerades öfver hufwudingången till kyrkan, hwarigenom man tillstängde det stora Gøthiska fönster, som nära nog upptog hufwudskeppets hela gaswel och förut gaf kyrkan sin förnämsta belysning. Huruwida man genom dessa förändringar återställde, som man trodde den ursprungliga grundplanen, låter bäst af det föregående bedömma sig; men att man derigenom omskapade hela kyrkans inre, störde des proportioner, borttog des för-

nämsta prydnader, det är en alltför beklaglig sanning, äfvensom att Insändaren, som sett det ärewördiga templet i sitt gamla skick, på ett oangenämt sätt blef deraf öfwerastad. På hans tillfrågan, hwart altaret och orgeln tagit wägen, swarades: att de wid nertagningen gått sönder. Chorbänkarne fann han nersatte i kryptan eller den s. k. kraftskyrkan, utsatte för all den förstörelse, som ett så fuktigt ställe snart skall ådraga dem.

Sverige eger få minnesmärken af kyrklig byggnadskonst och Lunds Domkyrka war nätt upp det enda, som i sin inwändiga inredning fullkomligt öfwerensstämde med de gamla mönstren; — så mycket beklagligare att äfwen detta enda nu skall wara af okunnighet förstörd!

På hwems inrådan allt detta skett, känner Insändaren icke.

Man kan wisserligen icke fordra att Herrar Consistoriales, inför hwilka frågan naturligtwis först bordt förekomma, skola wara architecter; men önskligt hade varit att wördnaden för det 7 sekler gamla templet kunnat afhålla wederbörande från att göra sig belatige i en dylik Wandalism. Deremot faller skulden så mycket tyngre på Öfwer-Intendents-Embetet, utom hvars hörande och tillstyrkan förändringen icke kunnat winna bifall på högre ort; — och beklagligt är att personer af yrket skola wara så litet bewandrade i sin egen konsts historia, att de låta dylika grofwa misstag falla sig till last. På samma Embetes räkning får man äfwen skrifwa de icke mindre mislyckade omskapningarne af Domkyrkotornens öfwersta delar, som för omkring 30 år sedan företogos och som utwändigt åstadkomma samma störande effekt som de nu sist gjorde förändringarne inwändigt."

Derpå swarades i Nr: 53 af tidningen *Morgonen*, i följande ordalag:

"Några ord i anledning af ett besök i Lunds Domkyrka.

I Morgonen Nr: 23 säger en anonym insändare, som gjort ett besök i Lunds Domkyrka, att "man hört mången beklaga de förändringar, som för några år sedan företogos inwändigt deri, men ingen har ännu, såwidt man eger sig bekant, framhållit dem i sin rättade dager eller underkastat desamme en fullständigare granskning," och det är detta Insändaren trott sig kunna på en spalt åstadkomma. Då insändaren förklarar ifrågawarande förändringar för en wandalism, som till-

fommit af en beklaglig ofunnighet, skulle man med skäl förutsätta, att han gjort sig någon närmare reda för den kyrkliga byggnadskonsten i allmänhet och nämnda Domkyrkas anordningar i synnerhet samt hithörande förhållanden, än han i sin uppsats ådagalagt. Det är märkvärdigt nog, att då en temligen dryg bok om Lunds Domkyrka blifwit för nära ett årtionde sedan utgifwen hufwudsakligen för att utreda närvarande fråga, och den blifwit icke allenast af flere sakkunnige byggnadsgranskare inom Sverige utan äfwen af lärde forskare i Danmark, Tyskland och Frankrike tagen i närmare betraktande, han tror sig vara den förste, som tager sig mödan att härom upplysa allmänheten; och det är icke mindre märkvärdigt, att han icke ens gjort sig det ringa besväret taga någon kännedom om det sätt, hwarpå denna fråga blifwit enstämmigt bedömd af in- och utländske konstnärer, utan fasthelt framkommit med flera påståenden, som äro lika ohistoriska som konstwidriga. Det lönar sannerligen icke mödan att med insändaren ingå i några allmänna reflexioner öfwer den kyrkliga byggnadskonstens uppkomst och utveckling. Hwarje bildad bör wäl, då så mycket blifwit skrifwit i denna wäg, numera ha erforderlig insigt för att kunna, sedan närvarande byggnadsförhållanden blifwit i korthet framställda, bedöma sakens beskaffenhet.

Insändaren beklagar i synnerhet borttagande af den skiljomur, som afstängde kyrkans hufwud- och tverrskepp. Han anförer katedralerna i York och Amiens, hwarest dylika skiljomurar finnas, och påstår således, att denne bort såsom ursprunglig bibehållas, och han kommer till den slutsats, att man mistagit sig, när man trodde sig genom skiljomurens undanröjande återställa den ursprungliga grundplanen, och att man tvertom "omskapat hela kyrkans inre och stört des proportioner." Insändaren medgifwer likwiht sjelf, att, såsom han säger: "Grundplanen för de allraäldste Romerskt-kristna templen utwisar likwäl ingen sådan afdelning för koret." Detta gäller äfwen om våra äldsta kyrkor i Norden, i hwilka man efter kapitlens ordnande först afstängde den öfra kyrkan från den nedra med genombrutna strank och sedan med skiljomurar. Hwad Lunds Domkyrka i detta afseende beträffar, är all twiht, huruwida den borttagna skiljomuren varit ursprunglig eller icke, helt och hållet öfwerlödig. Denna skiljomur, som war hela 16 fot hög och hwilken stod hela 25 fot från hufwudskeppets östra ända, war en högst störande inbyggnad, som tillkommit mer än

ett sekel efter kyrkans inwigning. Konung Christopher I. ansåg denna betydliga hufwudskeppets inkräftning wara ett så groft mistag, att detta war ett af de swåra gravamina, hwarför han inför Påfwen anklagade Erkebiskopen Jakob Erlandsön, som för detta och andra tilltag nödgades gå i landsflykt. Erkebiskopen beskylldes dertför, att han genom denna forutwidgning förstört Konungens och Drottningens stolar och wanställt katedralens inre ansenlighet. Wid risningen af samma skiljomur wisade sig också, att Konungens och Drottningens stolar varit placerade i en nischfördjupning med herrliga bildwerk, som naturligtwis woro till stor del sönderslagne. Wid sidorna af denna nisch, som intagit midten af kryptans westra omgifningsmur, funnos lemningar efter wälarbetade trappor, som uppledt wid sidorna derom. Dömmen nu enhwar, huruwida man mistagit sig, då man på förhand påstått att ifrågawarande skiljomur icke varit ursprunglig. Rättegången emellan Christoffer I. och Jakob Erlandsön finnes desutom i behåll, och denna måtte wäl äga witsord.

Korsolarnes borttagande angifwes äfwen såsom ett swårt förhastande. För att bereda större utrymme för deras uppsättande hade de östligaste hufwudpelarne blifwit å inre sidorna borthuggna till 2 fots djup och 12 fots höjd, hwadan desamme förlorat sin beklädnad af qwadersten och icke mäktat med den swaga kärnyllningen motstå de wäldiga hufwudbågarnes inåtspanning, hwarigenom de fått en betydlig krökning och fordrade en owilforlig restauration; såwida icke här skulle hända, hwad som inträffat i Kallundborg, att hufwudquadraten, hwars takhwals betydligen spruckit, kånste snart nog instörtade. Härtill kommer widare, att tvenne skiljomurar, 2 fot tjocka, 12 fot höga, blifwit till stöd för korsstolarna uppdragne twärsöfwer twärskeppet, hwarigenom desamma fördelades i 3:ne delar. Dessa grofwa skiljomurar, som woro uppdragne på kryptans takhwals, hade en högst menlig inverkan på hennes swaga kolonner. Att dessa båda skiljomurar ej varit ursprunglige wisar sig bäst deraf, att derunder fanns en gammal golfläggning. Nu kan med skäl frågas, om man borde äfwen äfwen kryptans instörtande för att bibehålla dessa wanställande inbyggnader. Wi tro detta så mycket mindre, som man, oaktadt berörde förbättringar, nödgats med grofwa ankaren stärka de swaga murarna samt påtänka en omsorgsfull istandsättning af kryptan, hwars tak-

hwalf genom kolonnernas sättning wisa många betänkliga remnor.

Insändaren beklagar äfwen den gamla ståtliga (sic) orgelns borttagande, som öfwerst uppbar enligt hans förmenande en bild af Domkyrkans patron S. Laurentius. Det war således icke nog, att den idewidriga skiljomuren skulle bibehållas, utan den alldeles odugliga orgel, som blifwit 1626 uppsatt derpå, borde jemwäl qwarstå. Hurudan war wäl denna orgel? Jo den war i såfallad barock- eller perukstil och war i alla afseenden opassande för kyrkan, och öfwerst å densamma stod wisserligen ingen S. Laurentius med palm och halster, utan der stod en jemmerlig David med en harpa.

Insändaren nämner, att "ett flygelaltare med sina bilder och starkt förgyllda Göthiska ornamenten stod i högchoret." Detta altarskåp, hwilket hitskänktes 1398 wisar sig aldrig haft rika förgyllningar och har tywärr i mannaminne endast haft släckwis något qwar af sin hjerta färganläggning och swaga förgyllning. Emellertid qwarstår detta altarskåp, samt messingsbilderna der framför; men några förhängen, hwarom Insändaren talar, har kyrkan icke egt åtminstone sedan Danska tiden. Men wi wilja gerna förbise dessa Insändarens små mistag, ehuru äfwen sådana borde, då myndigheter besyllas för ofunnighet och vandalisem, undwiskas. Härwid bör likwäl icke lemnas oanmärkt, att, ehuru Insändaren helt bestedtligt fritager Consistoriales, hos hwilka han icke förutsätter några byggnadsinsigter, från delaktighet i den förmenta vandalisemen, om icke de inblandat sig i frågan, kyrkans nuwarande högkor troligtwis blifwit mer än beklagligen wanställdt. Från Sfwerintendentsembetet hade nemligen utgått ritningar till kyrkans nya inredning, hwilka wisade en altarpnydnad bestående af fyra smala och höga kolonner uppbarande fyra spetsiga gaswelrösten i ett slags spetsbågsstil, som ej hade det ringaste gemensamt med kyrkans rena rundbågsstil. Denna stapel skulle upptimras i midten af twerskeppet och sträcka sig nära hwalffupan deröfwer. Till följe af en allwarlig protest häremot tycktes konungen i denna punkt ogilla berörda ritningar. Det är förwärande, att en konstnär ex professo kan framkomma med ett dyligt projekt, sedan de utmärktaste konstnärerna redan förklarar Berninis lifnande altarpnydnad i Rom för ett beklagligt mistag. Wi säga lifnande, emedan plats och storlet war å båda ställen lika men-

liga för byggnadernes storartade perspektiver och stilarne å båda ställen woro lika opassande.

Wi utbedja oss att få i afseende på Insändarens jemförelse af katedralerna i York och Amiens med Domkyrkan i Lund göra en liten erinran, hwilken icke torde illa upptagas, enär han behagat illustrera sin uppsats med konsthistoriska uppgifter. Efter en elds-wåda, som öfwergått York 1609, uppfördes en katedral derstädes, hwarefter den enda öfwerlefwan fanns 1829 i en krypta, som wisar sig vara wida äldre än den, hwilken wid en ombyggnad 1171 utfördes. Den södra flygeln af samma katedral byggdes 1227; den norra från 1250—1260; skeppet uppfördes 1291—1330; koret 1361—1405. Här af följer således, att denna byggnad, hvars hufwudkarakter är i utbildad till en del yngre spetsbågsstil, kan på intet wis jemföras med Domkyrkan i Lund, som är i äldre rundbågsstil. Katedralen i Amiens grundlades 1220 och är, såsom byggnadstiden förutsätter, i ren spetsbågsstil och är således till hela sin anordning ojemförbar med Lunds Domkyrka, lifsom hon är mera än dubbelt större. Domkyrkan i Lund, hwilken endast håller i längd 260 fot och hvars långhus wäl är tre- men twerbyggnad och utsprång endast enskeppige, kan icke tåla någon skiljemur med orgel derpå; såwida icke dess inre sköna perspektiv skall dymedelt upphäwas. Ett helt annat förhållande eger rum med en kyrka som i York och Amiens. Den sednare har t. ex. hela 70 toises i längd. Långhuset, som är treskeppigt, omgiffwes med stora sidokapeller, twerbyggnaden är äfwen treskeppig och korrynden femkeppig, hwartill kommer en ansenlig koromgång, som omgiffwes med rymliga sidokapeller samt ett långsträckt utsprång i öster. Det synes desutom vara lätt begripligt, att katedraler med utomordentlig längd och höjd kunna, utan att deras storartade perspektiver gå alldeles förlorade, tåla en skiljemur; men att en så liten, som Lunds Domkyrka jemförelsewis är, icke kan på midten afstängas med en skiljemur och orgel derpå, utan att synas till sitt inre helt obetydlig. Härtill kommer, att man genom en dylig afstängning icke lifwas wid hufwudgången af någon belysning från öster. Ja, man kunde här före förändringen icke ens se ifrån berörde håll något af de sköna förhwalfwen, ännu mindre något af den herrliga korrundelen. Då föröfrigt Insändaren säger, att en skiljemur med orgel derpå finnes i katedralen i York och att "alldeles samma prydnader finnas lifaledes i katedralen i Amiens," så är denna

sednare uppgift rentutaf grundlös; ty i kathedralen i Amiens finnes ingen orgel så placerad. Den, som will wisa sig lärd och beskylja andra för okunnighet, bör skäligen se sig något om för att icke alltigenom bli beslagen med fäkunniga och sanningswidriga uppgifter.

Med Insändaren måste äfwen wi beklaga, att skeppets tredelta fönsteröppning åt wester blifwit af den alltför stora och, såsom han säger, "illa passande nya orgeln" tillslutet. Ehuru Insändaren påstår, att alltsedan orgel uppfanns, den alltid erhöill sin plats öfwer skiljowäggen mellan kor och kyrka; är det af Liber Daticus bewisligt, att kyrkans äldsta orgel stått wid samma fönsteröppning och stod der enligt Switfeldt ännu 1604 och dithörande läktare war wid nya orgelns uppsättande jemwäl i behåll. Men nu återstår den frågan: Hade den nya orgeln, som war alldeles nödwändig, fått en ändamålsenligare plats på skiljomuren än i skeppets westra ända? Då redan flere sakkunnige skrifwit i detta ämne, borde det sannerligen wara Insändaren bekant, huru härmed rätteligen sig förhåller. Wi wilja endast anföra hwad en af wår tids grundligaste och berömdaste sakkännare säger här om. "Es kommt sehr viel auf die gute Stellung der Orgel an, und die größte Orgel wird keine Wirkung thun, wenn sie so gestellt ist, daß sie rückwärts Raum hat. Den alsdann wirkt sie ihren Schall, besonders wenn sie in einem großen Musikchore steht, zurück und nicht in die Kirche. Die beste Wirkung aber thut sie, wenn sie dicht an einer Mauer und vorderwärts gegen das Musikchore steht, da den der Schall durch das ganze Schiff der Kirche strömt und sehr gut in das Chor klingt." Platsen är således, hwad wederbörande här påstått, riktig; men olyckligtwis har en hitfänd konstnär ex professo gifwit orgelläktaren en så enorm höjd, att orgeln blifwit så uppklämd under hwalftupan, att densamma icke på långt när kan, såsom den utmärkt sticklige Strand och den berömde virtuosen Vogel med mycket stål anmärkt, göra den werkan, som ett dyligt instrument borde och kunde göra, emedan ljudstrålarne icke kunna med någorlunda frihet framtränga under den närmaste hufwubbågen, hwadan man föreslagit för att i någon mån afhjelpa detta högst menliga förhållande anbringande af en kostsam ljudskärm. Men männen ex professo ha desutom begått det misstag, att fasaden blifwit händelsewis så bred, att den icke kunnat inrymmas mellan de pilastrar, som uppbara nyberörde hufwubbåge, hwadan desamma måst till en icke

obetydlig del afhuggas, hwarigenom wederlagen blifwit så förswagade, att en hwalffspricka redan börjat wisa sig. Det säges, att Insändaren icke är någon wän af Öfwerintendentsembetet. Han synes öfwerligen wara en fiende af detta embete, då han widrör det sätt, hwarpå desamma redan för längre tider sedan behandlat Lunds katedral; men tywärr låter samma inslytelserika embete komma sig nog många rentutaf uppenbara misstag till last, utan att Insändaren behöft skandra des åtgärd med skiljomurens borttagande och orgelplatsens bestämmande. Insändaren tyckes dock icke sjelf rätt weta hwad han will. Hade t. ex. denna breda orgelstruktur blifwit uppsatt på skiljomuren, tror han, att det lyckats att ytterligare afhugga de swaga inåtkrökta östligaste hufwubpelarne för att inpåsa detta alltför breda werk i skället för att, hwad nu skett, restaurera desamma. Wi äro åtminstone derom öfvertygade, att en instörtning blifwit till en oförgätlig skam för wederbörande en gifwen följd af en sådan hufwubpelarnes afhuggning.

Det torde af det föregående wara uppenbart, att Insändarens jemförelser och slutledningar äro något förhastade, och att i händelse frågan kommer att ytterligare diskuteras, det torde snart wisa sig på hwilken sida okunnighet är öfwerwägande. Nu nödgas wi till undwikande af widlyftighet förbigå åtskilligt, som förräder mindre wetande. Insändaren placerar t. ex. i de äldsta kyrkorna predikstolen i kornischen, absis, hwarest biskops- eller prelatstolen, cathedra, stod, men ingalunda evangelii och epistelstolen, ambon, bema, lectorium, som stodo in narthex eller gremium, det är frami skeppet och wester om altarplassen.

Slutligen böra wi förklara, att wi fågna öf öfwer Insändarens nitälstan för bibehållande af wåra bygnadsmonumenter; en nitälstan, som är också af tiden i hög grad påfallad, då man t. ex. blott i Skåne inom ett halft sekel har wanställt nära 50 gamla landfyrkor med utbyggnader, som ej sällan äro större än sjelfwa kyrkorna, och hwilkas platta eller kupiga brädbottnar göra ett högst widrigt afbrott emot sjelfwa skeppens prybliga korshwalf. Hwad skall man säga derom, att flere wäl byggda kyrkor från den äldre medeltiden, hwilka kunnat ändamålsenligt utwidgas, blifwit i sednare åren nedrisne och ersatte med salonglika byggnader, som sakna all belysning från öster."

Denna replik framfallade följande swar i Nr 62 af samma tidning.

”Ytterligare om Lunds Domkyrka.

För omkring ett halft år sedan infördes i Tidningen Morgonen en granskning af de förändringar, som man i sednare tider företagit inwändigt i Lunds Domkyrka. Insändaren deraf förstod allt för wäl, att hwad med denna byggnad nu war gjordt icke stod att ändra och att således hans artikel i detta hänseende skulle wara fullkomligt utan ändamål. Men han trodde deremot, och denna tanke byser han ännu, att bästa sättet att förefomma dylika tilltag för framtiden wore att upplysa allmänheten, eller de personer som sådana frågor intressera eller hwilkas åliggande det är att taga dem under närmare öfwerwägande, om de verkliga misstag, som wid dessa förändringar egt rum. I denna affigt nedskrefs artikeln, som i öfrigt icke hade någon personlig hänfästning, då Ins. endast önskade hålla sig till saken, och desutom då ännu saknade kännedom om hwem som egenteligen warit upphofwet till och genomdrifwit projektet om de wanställande förändringarne, hwarom han erhöill första påpekningen i en not, som af främmande hand war bifogad artikeln.

Härpå har nu syns ett swar i Nr 53 af Tidningen Morgonen, hwilket i anseende till den ton, hwaruti det är affattadt, Ins. aldrasthelst skulle lemnat atan allt affeende. Men samma affigt, som förut inledt honom att föra granskningen, manar honom nu att gendrifwa de mångfaldiga irringar, hwarpå förswaret öfwerlödar, helst de anföras med en ton af öfwerlägsenhet, — icke owanlig att träffa hos dem, som ega brist på bättre försvarsmedel, men som den verkligt upplyste och kunnige sällan eller aldrig tillåter sig. ”Det lönar sannerligen icke mödan,” säger författaren af förswaret, ”att med Ins. ingå i några allmänna reflexioner öfwer den kyrkliga byggnadskonstens uppkomst och utveckling,” — och dermed öfvergifwer han ganska wisligen ett fält, der han förmodligen känner sig ega föga fotfäste.

Författningen af artikeln går ut på att söka förswara, såwäl borttagandet af stilsomuren mellan choret och kyrkan, som de öfriga förändringarne, under påstående att man genom allt detta återställt den ursprungliga grundplanen.

Hade någon framkommit med en dylik sats t. ex. i Tyssland, Frankrike eller England, der man, i de ännu i sitt primitiva stic bibehållne kyrkor och katedraler, öfwerallt har för ögonen en lesiwande historik

öfwer den Christna Tempelbyggnadens utveckling under des olika perioder, och der således denna konstfännedom är allmännare utbredd; så hade wisserligen ingen derå fästet affeende eller beswärat sig med att skriftligen wedelägga, hwad så påtagligt stod i strid med de historiska minnesmärkenas egna vittnesbörd; — långt mindre will man förmoda, att det skolat lyckas någon, att der genomdrifwa en så total och konstwidrig omskapning af något af dem, som wi nu beklagligen se egt rum med Lunds Domkyrka. Att detta hos oss kunnat få passera, härleder sig naturligen deraf, att wi inga sådana minnesmärken ega, som sjelfwa kunnat föra sin talan, sedan wi nu äfwen förlorat det sista och enda; — hwartill desutom kommer, att det arkitektoniska studium är så föga i vårt land utbreddt, äfwen hwad des historiska sida beträffar, att det är en ren sällsynthet träffa någon, som dermed befattat sig. Detta gör att den ytligaste dilettantism får gå och gälla för verklig kunskap häruti; — och hade detta tywär icke warit förhållandet, så kan man också wara förwissad om att de bedröfliga förändringarne i Lunds Domkyrka aldrig kommit till utförande.

Författarens hufwudargument för bewisningen af att stilsomuren mellan kyrkans chor och skepp tillkommit sednare än sjelfwa kyrkan, och således skulle wara en för inredningen fremmande tillsatts, innefattas uti en rättegångshandling emellan R. Christoffer och Erkebiskopen Jacob Erlandsen, hwaruti den sednare beskylles att genom en chorutwidgning hafwa förstört Konungens och Drottningens stolar. Widare tillägges att ”wid risningen af samma stilsomur wisade sig också att Konungens och Drottningens stolar warit placerade i en nischfördjupning med herrliga bildwerk” etc. etc. Det har förmodligen undsluppit författarens uppmärksamhet att han här lemnat bewis i handen mot hwad han sjelf påstår. Här talas neml. om en **chorutwidgning**, som tydligen tillkännagifwer en förut existerande begränsning eller affskiljning emellan kyrkans skepp och choret, ty annars hade ju ingen utwidgning af det sednare kunnat komma i fråga? Widare omnämnes att wid risning af muren en nisch påträffats med herrligt bildwerk. Här finna wi således påtagliga spår till en ursprunglig stilsomur mellan kyrkan och choret, som i likhet med hwad ännu i så många kyrkor är att se, warit med rikt bildwerk orneradt. Det är också högst sannolikt att Konungens och Drottningens stolar warit placerade i någons denna murens rikt utstrade fördjupningar. Att Biskop Er-

landsfon, Konung Christoffer till misshag, härwid gjort någon ändring, och möjligen förökat murens bredd några fot, kanske för att der oswanpå kunna uppföra en lättare för kyrkomusiken, är en omständighet, som för den närvarande frågan är aldeles litgiltig, hwilken endast handlar om huruwida chor och skepp varit ursprungligen i ett sammanhang, såsom författaren will påstå; eller om de varit genom en mur skiljde från hwarandra, som är insändarens mening, och hwilken genom det af Författaren sjelf anförda argument vinner ett betydligt stöd. Men bewiset för denna åsigt behöfwer alldeles icke hämtas från en sådan hypotes, ehuru mycket den har sannolikheten för sig. Det ligger långt klarare i dagen, och allt twifwel derom skall skingras, wid jemförelsen af Lunds Domkyrka, dess grundplan och förra inredning, med de mångfaldiga kyrkor och katedraler i Tyskland, Frankrike och England från både före, under och efter den tidsålder, då den förstnämnde uppfördes. Man skall då finna dem emellan den största öfverensstämmelse i grundplan och inredning, skiljande sig från hwarandra endast till storleken, skeppens antal och tillfällighetsbyggnader; men alla med samma nota characteristica; **chorets afsköndring från den öfriga kyrkan genom en skiljomur.** Med denna murs printiva ändamål, chorets affskiljande, finner man ofta andra förbundna. Således singo oftast orgeln och kyrkomusiken här sin plats; — äfwen ser man predikstolen placerad på denna mur och ibland uppbär den endast en lättare för åhörare. I sitt första stic förekommer den af föga tjocklek, genombruten af ornamenten, samt prydd med byggnadskonstens skönaste sivrater. Man finner och exempel på att dess ställe blifwit företrädt af ett rikt gallerwerk af träd. Undantagen härifrån, efter det ingen sådan affkillnad nu mera finnes, äro högst få; man påträffar åtminstone alltid spår derefter. Samma öfverensstämmelse finner man i chorets inredning: ä omse sidor en rad med chorstolar, ofta på det skönaste utstrade, samt öfwerst i fonden och framför den ursprungliga öfsiden, ett altare. Der dessa chorstolar af tiden blifwit förstörda, återfinnas dock lätt de stäl- len hwarest de varit placerade. Från choret ledde en kommunikation, oftast betäckt, till det i närheten belägna klostret, och der dessa byggnader ännu äro i behåll, återfinner man äfwen den förra eller märken derefter. Chorgolswets betydliga höjd öfwer den öfriga kyrkan, har sin naturliga orsak uti kryptans läge under choret. Der ingen krypta finnes, ligger dock all-

tid choret något upphöjdt. Chorets utsträckning i längd och storlek i förhållande till den öfriga kyrkan varierar betydligt: I Katedralen i York t. ex. är detta förhållande lika, så att muren skiljer chor och kyrka i 2:ne lika längder. Det mest wanliga förhållande är att choret utgör ungefär $\frac{1}{3}$ af hela kyrkans längd.

Här ega wi nu hufwuddragen, i forthet affattade, af grundform och inredning, sådana de igenfinnas i de ännu till stort antal existerande sköna minnesmärkena af occidentalisk kristlig byggnadskonst i Tyskland, Frankrike och England, såsom t. ex. Dömen i Cöln, Magdeburg, Raumburg, Haselberg, Hildesheim, Dösnabrick, Althames — Cathedral d'Abby, Chartezes, Amiens — Cathedralen i York, Salisbury, St Georges Kapell i Windsor etc. etc. med hwars vidare uppräknande man skulle fylla en hel tidnings spalter. — Nå man nu härmed jemföra Lunds Domkyrkas förra grundform och inredning — och man skall finna den fullkomligaste öfverensstämmelse dem emellan. Hon utgjorde och det enda fullständiga minnesmärke deraf, wi egde i hela nordnen. Dömme man nu äfwen öfwer de sednaste försäprande förändringar den undergått, huruwida de ega ett enda från Byggnadskonstens historia hämtadt skäl för sig, så widt man nemligen håller sig till den period deraf som här kan wara tillämplig; eller om det icke fast mer röjer en fullkomlig obekantskap dermed samt en total brist på omdöme i dithörande ämnen. — När den herrliga inredningen i Cathedralen i York wid sednaste eldswådan nedbrann, återställdes allt, skiljomur, orgel, chorstolar m. m. i sitt förra ursprungliga stic. Här åstadkom den allt förhärjande elden, hwad man sedermera med full öfwerläggning gick att utföra i Lunds Domkyrka. Hwad tror nu wäl Förf. att man i England skulle tänkt om den, som efter eldswådan i Cathedralen i York, på allwar kommit fram med det förslaget, att låta allt förblifwa i det stic, som elden lemnat det, under förmenande att man då återginge till den ursprungliga grundformen och inredningen af kyrkan? — Männe han icke skulle blifwit ansedd såsom saknande all kannedom och allt omdöme i den saken. Och ett mindre strängt bedömande bör wäl icke den kunna wänta sig, som tillskällt och utfört den barbariska förstörelsen i Domkyrkan i Lund.

(Fortsättes.)

Uttranden af Steffens i anledning af hans besök wid de skandinaviska naturforskarnes möte i Köpenhamn 1840. I den 10:de och sista delen af sina memoirer, hvilken Steffens några månader före sin död fick färdig från trycket, förekommer äfwen berättelsen om den resa han 1840 företog till Danmark och Norrige närmast med anledning af den inbjudning han erhållit af Christian VIII. att bewisa des fröning. Bland de företeelser, som under denna färd tilldrogo sig hans uppmärksamhet och gästo ämnen till anteckningar, intager de skandinaviska naturforskarnes samma år hållna sammankomst ett utmärkt rum och wi meddela här några af hans yttranden, de der äga ett särskildt intresse såsom utgångna från en man med Steffens' höga rang i de lärdes republik: — — — "De tre skandinaviska rikena hafwa tre naturforskare såsom representanter; alla tre med afgjord europeisk celebritet. Örsted i Danmark, Berzelius i Sverige, Hansteen i Norrige. De woro alla tre närvarande i Köpenhamn. Jag deltog i de flesta sessionerna och en hwar bjöd mig något lärorikt och intressant. Den första allmänna sessionen öppnades af Örsted, och jag höll ett föredrag öfwer naturphilosophiens förhållande till naturvetenskapen i allmänhet. Jag sökte wisa att den förra är en egen domlig wetenskap som måste bedömmas ur sig sjelf, ej för naturforskarnes i deras sjskelsättning, då den, utgående från andra principer, söker uppnå ett eget ändamål. Danmarks egenögnosi, som 37 år förut efter wetenskapens dåvarande ståndpunkt sjskelsatt mig, hade kommit i händerna på en stidlig man (Borchhammer), och hade kantänka wunnit ett annat rikare utseende. Jag kände wiserligen hans underökningar — han hade godheten att meddela mig sina uppsatser — dock erfor jag nu månet nytt, och hans föredrag hade för mig ett stort intresse.

— — — I den botaniska sektionen hörde jag flera unga mäns föredrag och såg med hwilken iswer och framgång botaniken drifwes i Danmark. Dchä Schouw, oakadt president wid ständerförsamlingen i Koeskild, hwilken inom få dagar skulle sammantråda, framtrådde med betydliga iakttagelser. Den berömda swenske botanikern Fries war äfwen der och wisade sig wärdig sitt rykte.

I zoologiska sektionen öfverraskade mig en lika rikedom. Den leddes af Eschricht, och den äfwen utomlands bekante norrske zoologen Boeck framtrådde med wigtiga anmärkningar. Ogement glädde det mig att lära känna den berömda zoologen Nilsson från Lund. Öfwerhuswud förwänades jag i sjelfwa werket öfwer mängden af iakttagande talanger, som hade utweklat sig, och under de fyra sedermera förflutna år hafwa flera, då ännu unga, mognat. Umgifwen af de utaf honom ordnade och rikade samlingar, fann jag Reinhardt, hwars bekantskap jag 40 år förut gjort i Freiberg. Hans förtjenster om den danska zoologien äro bekanta.

Experimental-fysiken framstod äfwenledes betydelsefullt presenterad. Här lärde jag känna de herrliga resultaterna af ett tekniskt institut, hwars elever utmärkte sig bredwid dem i England, Frankrike och Tyssland. Örsted har förtjensten att hafwa grundat detta institut. En af det sammans elever framtrådde med ett föredrag, som öfverraskade genom sin wetenskapliga

betydelse och skarpsinnighet. Örsted sjelf företwisade experimenter af ett högt wärde. Baron Brede, som hörde till nuwarande konungens af Sverige förtrogna omgifning och beledsagade Berzelius, utmärkte sig genom föredrag af mycket wigtiga, strängt matematiskt-fysikaliska iakttagelser, och jag gjorde den angenäma erfarenheten att den naturwetenskapliga bildningen i Norden mindre är instränkt till skolan än i Tyssland. I sjelfwa werket öfvertygade jag mig genom det jag under dessa få dagar af stor förströelse erfor, om dessa studiers förundranswärda stor. Köpenhamn kan i detta hänseende proportionewis mäta sig med hwilken stad som helst i Europa.

Konungen, som sjelf sjskelsätter sig med några grenar af naturforskningen, särdeles med mineralogi, utmärkte församlingen på allt sätt. En lysande middagsmåttid föransattades på ett jagtflott i den sköna Dyrehaven i huswudstadens närhet; det kongl. ångfartyget ställdes till naturforskarnes förfogande. Flera insunno sig på hofwet; Berzelius war högt älskwärd.

Domkyrkan i York, hwilken såsom bekant i sednare tider twenne gånger lidit stor skada genom eld, i det 1830 en sanatiscus anlade eld i choret, hwars inre nästan afbrann helt och hållet, och sedermera en i kloktornet tillfälligt utbrusten elds wåda förströrde skeppet, har nu af Sidney Emirke blifwit återställt i sin förra skönhet. Kostnaderna som betäcktes genom subskription, belupo sig till 90,000 pund sterling. (D. B.)

Jordens första fyrka remnar. Ty wärre öka sig begynnelserna och spären till förfall i årstilliga delar af **Peterskyrkan** i Rom. Såsom bekant, måste successift tio jernringar af öfwer 120,000 skålp. tyngd användas för att sammanhålla huswudkupolen, emedan den fått springor; nu har wisat sig, att också den af 32 hopfogade pelare och 16 kandelabrer prydda Lanternino under forssets kula spruckit tversigenom. Åfstrålar kunna icke gerna hafwa föranledt den stora skadan, då denna del af byggnaden redan af Pius VII. tryggades genom en mängd åfledare. Snarare torde orsaken wara att söka deri, att man anlade trappor och rum till förwarande af relikter i kupolens stödjepelare och derigenom förswagade dessa. Flera hundrade händer äro för närvarande sjskelsatta att lägga hela Lanternino'n i kedor, för att på detta sätt om möjligt hejda remnornas widare utwidgning. (D. C.)

Den af bokhandlaren **Pomba** i Turin å bane bragta och uppgjorda planen till upprättande af ett institut i Livorno, under benämningen **Emporio librario**, hwilket skulle ha till ändamål att förskaffa så wäl de särskilda italienska staternas bokhandel fins emellan som of med utlandet större utwidgning och betydande lätnad, har nyligen å derwarande regeringes sida erhållit det erforderliga tillståndet, och ett aktiesällskap är nu sjskelsatt att i nämnda stad träffa de nödiga anstaltarna för utförande af detta säkerligen gagneliga följder medförande företag. En årlig församling af Italienska skrifsällare och bokhandlare skall äfwenledes dermed förenas.

Nr 26 af denna Tidning, utgiswes Lördagen d. 23 Augusti.

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1845.

